
MARČELO KERINI

ETNIČKE MANJINE

MOĆ I OPŠTENJE*

Zaštita manjina gotovo da je postala lajtmotiv međunarodnih odnosa i odnosa u okviru jedne države, a istovremeno i predmet proučavanja različitih disciplina. Među tim disciplinama je i sociologija koja razvija različite pristupe među kojima naročitu pažnju privlače pristupi „funkcionalista” i „konfliktualista”.

Nasuprot preovlađujućim tendencijama ujednačavanja vrednosti kroz masifikaciju, apstraktni kosmopolitizam, tenhokratsku birokratiju, viđenje funkcionalista zasniva se na uverenju da različitosti postojećeg treba sačuvati i proširiti (Bakli). U okviru svojih sistema biolozi, genetičari, evolucionisti smatraju da raznolikost stvarnosti nema samo estetsku vrednost već da je ona pre svega funkcionalna neophodnost u životnom kontinuitetu. Analogno tome različitosti jezika, vrednosti, kulturnih sistema, „nagrada” malih i velikih jesu i jamstvo ljudske fleksibilnosti i prilagođavanja na buduće izazove sredine, to jest izvor podsticaja, iskustava, sugestija za alternativna rešavanja nastalih i uvek novih problema koje čovek treba da rešava.

Iz perspektive teorije moći — konflikta (Coser) sve društvene grupe, uključujući i manjine, bivaju zaštićene u meri u kojoj uspevaju da se konstituišu kao centri moći ili centri pritiska sa jednim jedinim ciljem — da „barem” prežive: zaštita i emancipacija manjina retko se „poklanjaju”, obično su one rezultat borbe i osvajaju se u sukobu i suprotstavljanju interesa.

Prema funkcionalistima, sistem se „modernizuje” i postaje sve složeniji i diferenciraniji; i manjine počinju da se štite, čak favorizuju u ime pluralizma i tolerancije.

Konfliktualisti smatraju da manjine mogu da zatraže starateljstvo i zaštitu od matičnog na-

*) Marcello Cherini, Minoranze etniche, potere e comunicazioni sociali, referat podnet na Međunarodnoj konferenciji o političkoj antropologiji posvećenoj temi Etnicitet i moć, San Miniato 1-4. XI 1984.

roda ili međunarodnog sistema ukoliko su subjekt ili objekt ugovaranja i razmene, agresije ili neprijateljstva, u zavisnosti od odnosa koji postoji između dva ili više državnih sistema. U okolnostima neprijateljstva manjine su stalni izvor zategnutosti i predmet borbe. U klimi saradnje i razmene one mogu da preuzmu ulogu posrednika, „mosta”, olakšavajući komunikaciju i razumevanje. (S tim je povezana problematika otvorenih i zatvorenih granica).

Izgleda da su politički i ekonomski momenat dve ključne tačke u međuetničkim odnosima. Kada se prednost daje formiranju i učvršćivanju državnih struktura i ekonomskom razvoju (kao što je to slučaj u „mladim” zemljama ili preindustrijskim društvima koja teže kulturnoj homogenosti, saglasnosti o vrednostima, to jest integraciji), problemi zaštite etničkih, nacionalnih, kulturnih ili plemenskih osobnosti su „luksuz” koji sebi mogu da dozvole samo uznapredovala i bogata društva, kojima može da odgovara da i manjine mobilišu.

Međutim u okvirima aktuelne društvenoekonomske stvarnosti situacija se dosta izmenila. Ekonomska kriza je opšta i zahvatila je sve zemlje i bez sumnje izazvala je, i još uvek izaziva i izvestan stepen političke nestabilnosti.

Nedostaju preduslovi koji bi, prema teoriji, trebalo da favorizuju odnose između vladajuće (državne) većine i manjina, u cilju boljeg razvoja ovih potonjih.

Čak i u evropskim okvirima nestabilnosti pomenutih opštih pretpostavki, ekonomskih i političkih, ponovo aktualizuje u okolnostima najvećih sporova, latentnim ili ispoljenim, međuetničku stvarnost i to naročito u pograničnim oblastima gde žive brojne nacionalnosti ili etničke grupe.

Novi i različiti oblici političkih i društvenih konflikata često se prikazuju kao nacionalni, jezički ili religiozni sukobi.

Mnogi ističu potrebu da se razlozi društvenih i političkih sukoba preispitaju u svetlu oživelih etničkih fenomena. Činilo se da nacionalni sukobi u Evropi pripadaju prošlosti, dok aktuelni sukobi Trećeg sveta liče na preistorijske. „Blokovska” ideologija velikih sila i prevlast „ekonomskog” podsistema iako činioci homogenizacije na svetskom nivou, zaokupljali su i još uvek zaokupljaju opštu pažnju. Pretnja nuklearnog oružja, strah i siromaštvo postali su deo čovekove svakodnevice. I umesto da između dva rata, između jednog i drugog straha svet krene prema zajedništvu i jednakosti, on teži ka razlikovanju, ka razdvajanju na etničkoj osnovi.

Mnoge rasprave zasnovane npr. na ideologijama, na klasnoj borbi i tako dalje, i mnogobrojni ciljevi kojima se težilo u ime jednakosti, promašeni su. Stvarnost svedoči o veoma nejednakomernoj raspodeli moći i bogatstava. Upravo su se zbog toga mnoge grupe isključenih i diskriminiranih, prikraćenih, pobunile protiv ideološke laži i nedovoljne mobilnosti čiji je uzrok pogrešna politika industrijskog razvoja. Sukob je moguć (i u stvari se dešava) što se može videti širom sveta, čak i na etničkoj osnovi, kao odgovor na strukturalne i kulturne nejednakosti od strane grupa koje teže da promene „društvenu podelu rada“ (M. Hehter). Etnička solidarnost, stoga, predstavlja, ili bi trebalo da predstavlja, moderan oblik političke svesti sposoban da obeleži promenu.

Etničko-nacionalistička netrpeljivost javlja se i u obliku organizovanog pokreta koji može da ugrozi i sam državni poredak: misli se, na primer, na Baskijce, Severnu Irsku i Kosovo.

U ovim oblastima čak i oružani sukob, proizašao pre iz terorizma nego iz klasne svesti proletarijata, izgleda da potiče od difuznih etno-nacionalističkih stega koje prožimaju različitim intenzitetom brojne društvene slojeve (uobičajeno je već razlikovanje po njihovoj društvenoj osnovi „proleterskog“ i „nacionalističkog“ terorizma).

I u drugim okolnostima (geta u SAD, Korzika), etnička identifikacija ili nacionalni instinkt izgleda da u borbi preovlađuju nad klasnim.

Međutim, nije reč toliko o uspostavljanju primata koliko o istraživanju veza između klase i etniciteta.

Neispunjeno marksističko proročanstvo, po kojem je trebalo da se sa nestankom antagonizma između klasa izgubi i neprijateljstvo između pojedinih nacija, ponovo ukazuje na neodređenost revolucionarne uloge dvaju pojmovnih kategorija o kojima je reč (setimo se skorašnjih događaja u Avganistanu).

Klasa čak ni u socijalističkim zemljama nije uspela da u jednu jedinstvenu kulturu spoji sve oblike otpora i borbe koji su postojali u kapitalizmu. Njene mobilizatorske sposobnosti, iako je dostignut visok stupanj polarizacije (na primer u „francuskom maju“), ipak su veoma oslabile u korist etničke i nacionalističke mobilizacije.

Mnogi tvrde da je nacionalna pripadnost mnogo otopljivija od klasne jer se, pored ekonomskog sistema koji je veoma važan, temelji na istoriji, tradiciji, jeziku i društvenim granicama grupa.

Etnički status i etnički identitet su mnogo šire kategorije i određuju sve ostale (F. Bart). „Kategorija etničkog se emotivno nameće i organizacijski je vezana i može da poprimi različite sadržaje i forme u različitim društveno-ekonomskim sistemima”.

Etnička problematika u celini, kao predmet proučavanja, do sada je bila veoma uslovljena vrednosnim sudovima društvene i kulturne sredine, koja ne tako retko, zahteva neposredna politička rešenja i u igru uvodi interese i konflikte koje je teško pomiriti.

U poslednje vreme učvršćuje se izvestan broj teorija koje su dovoljno snažne da opravdaju samostalnost sociologije manjina, i to naročito posle razmene metoda i iskustava između, s jedne strane, evropske tradicije (odane ideološkim i istorijsko-političkim aspektima) i američke, koja raspolaže podacima iz brojnih istraživanja i koja teži da rastuće društvene probleme reši na etničkim osnovama.

Društvene nauke, a naročito sociologija, ne zavaravaju se da će rešiti probleme manjina, a niti žele niti mogu da zamene moralno i političko opredeljenje. One nameravaju da rasvetle uzroke, posledice i međuzavisnosti društvenih pojava, da razjasne odnose između ciljeva i sredstava društvenog delovanja, i da argumentima podrže političke ciljeve vezane za određene vrednosti.

Najnovije, tek izložene tendencije, proširuju pojam manjina sa etničko-nacionalno-jezičkih grupa na sve marginalne, diskriminisane, progone, potlačene grupe, to jest na grupe koje su u podređenom položaju u političkom sistemu, i u „inferiornom” položaju u sistemu društveno-političke stratifikacije (ovakvim pristupom bile bi obuhvaćene sve takozvane društvene manjine: religiozne i rasne, imigranti, mentalno oboleli, hendikepirani, homoseksualci i drugi).

Što se moći tiče, u izrazu „manjina” nalazi se u osnovi na dvoznačnost. S jedne strane odnosi se na elemente kao što su „etnička grupa”, „nacionalna grupa” umetnute u sistem, u kojem se većina stanovništva razlikuje po boji, jeziku, odeći, tradiciji, religiji i tako dalje. S druge strane, izraz ukazuje i na razlike u društvenoj i političkoj moći, na nejednaku raspodelu društvenih i političkih vrednosti, na podređene i nadređene uloge u društvenom sistemu odlučivanja.

Većina naučnika koji se bave ovim problemom saglasna je da manjinu ne određuju samo različita boja, jezik, vera i slično, već da je neophodno da ove razlike dovedu do različite i diskriminatorne raspodele moći.

Ideja postaje jasnija ako se kaže da antonim manjine nije većina nego vladajuća većina.

„Vladajuća je ona grupa unutar nacionalne države čija je kultura i/ili osobenost označena kao superiorna u društvu i koja različito i neravnopravno tretira druge društvene grupe koje imaju drugačije kulture i osobenosti.” (Majer).

Neka grupa može biti označena kao manjina iako su njene dimenzije mnogo veće od dimenzija vladajuće grupe. Isto tako i malobrojna grupa može postati vladajuća bez obzira na brojnu većinu.

Ponudena definicija otvara vrata i svim drugim poteškoćama i nejasnoćama koje u sebi sadrži pojam moći. Ovde ne možemo da ulazimo u te probleme. Dovoljno će biti da utvrdimo dva osnovna odnosa: moć ne postoji izvan neke određene strukture, organizacije, sistema. U datom sistemu analize kao podela moći jeste jednostavno analiza strukture tog sistema. Ne može se govoriti o odnosima moći ako se ne uzmu u obzir odnosi u okviru sistema. Moć se zasniva na vrednostima i resursima. Moć ima onaj ko kontroliše raspodelu resursa, koja se vrši u korist ili na štetu pojedinaca.

Ova su dva principa (između mnogih koje srećemo u literaturi o moći) nezaobilazna pri proučavanju fenomena manjine, jer kada govorimo o manjinama treba, pre svega, da definišemo sistem moći u kojem one imaju status manjina. Definisavanje neke grupe kao manjine u velikoj meri zavisi od raspodele društvenih vrednosti, to jest od razdvajanja onoga što je poželjno od onoga što nije, važno od nevažnog.

Prvi princip ukazuje na neophodnost definisanja strukturne sredine kojoj manjina treba da se odupre, drugi se odnosi na kulturnu sredinu, superstrukturu. Prvim principom se stavlja akcenat na mesto manjine u političkom sistemu, pravnom sistemu, sistemu školstva, a drugim, na njenu ulogu u dinamici vrednosti, ideja, ideologija, utopija, književnosti, umetnosti i tako dalje.

Neke manjine su u potpuno podređenom položaju, potčinjene, lišene svake društvene i političke moći, a samim tim i društvenih vrednosti.

Ova krajnost je veoma bliska ako ne i istovetna sa potpunom asimilacijom i nastankom grupe kao takve. Na suprotnom kraju, nailazimo na grupe čija su moć i vrednost proporcionalne njihovoj veličini. U tom slučaju grupu ne bismo okarakterisali kao manjinu u smislu u kojem smo manjinu definisali, već kao grupu ravnopravnu sa drugim grupama u pogledu

moći, ali od njih kulturno različitu. Izgleda da ravnoteža postoji samo kao ideal, što ne isključuje činjenicu da u nekim slučajevima ljudi pokušavaju da taj ideal i dostignu. Svaka grupa koja ima više moći, i tako remeti ravnotežu, jeste vladajuća grupa. Manjine se nalaze između dve navedene krajnosti i žive u uslovima veće ili manje zavisnosti, lišavanja i pokornosti.

Etnička pripadnost bi trebalo da se izvede iz jednog zajedničkog društveno-kulturnog modela koji podrazumeva, pre svega, elemente kao što su: jezik, teritorija, svest o pripadnosti i organizovanost.

U proučavanju etničkih problema važna su tri aspekta: uklapanje etničkih manjina u društvenu i kulturnu strukturu, pretpostavka da se manjine vladaju u skladu s modelom koji je propisala grupa na vlasti i sistem vrednosti.

Ovaj poslednji aspekt — sistem vrednosti, veoma je važan kao sadržaj i matrica za druge kulturne i strukturne sfere. On nadgleda spoznajne i vrednosne procese, određuje ponašanje, daje značenje simbolima, ustanovljava izbor i tok radnji, utvrđuje ciljeve i kriterijume odlučujućih procesa. Na osnovu različitih vrednovanja vladajućeg sloja, koja se tiču fizičkog izgleda, sistema komunikacije, kulturnih modela i modela ponašanja, etničke manjine dobijaju manji udeo u vlasti a samim tim i manje mogućnosti za širenje „vlastitih vrednosti“.

Ako se dominantni sistem vrednosti zalaže za toleranciju, pluralizam, različitost (a po svojoj prilici to se upravo sada dešava), on ne samo što „oplemenjuje“ zajedničku svest veoma osetljivu na društvenu diskriminaciju, već podstiče i njenu racionalnost. On na taj način pokreće sve potencijale manjina, preuzimajući na sebe breme kulturnih razlika, čime postiže dve stvari: čini sistem efikasnijim, a ujedno je na vlasti sa pristankom manjina.

Planiranje, učestvovanje, porast kulturnog i ekonomskog nivoa — sve su to međusobno zavisni fenomeni, i reklo bi se da svi zajedno deluju u korist društvenog pluralizma i tako stvaraju ambijent u kojem manjine svih vrsta mogu da dobiju potpunu slobodu ili barem zaštitu.

Ovde skrećemo pažnju na sve oblike u kojima se pojavljuje „modernizacija“; ona je shvaćena upravo kao skup procesa vezanih za tehnološki progres na polju produkcije i komunikacije. Njene osnovne odrednice su kontrola širokog spektra delatnosti uz pomoć nauke i komunikacija. Procesi koji su označeni terminom „industrializacija“ odnose se na ekonomiju, terminom „urbanizacija“ na teritoriju, a

terminom „aktivacija” i „mobilizacija” na društvenu participaciju i na društvo u celini.

Fenomeni koji su posledica industrijalizacije i tržišne ekonomije (novi sistem podela rada) i urbanizacije (preseljenje u ogromne blokove u teritorijalno specifičnim zonama, koje je odredio sam sistem), iskorenjuju pojedince i grupe iz izvornih prirodnih i kulturnih ambijenata koji se međusobno veoma razlikuju i nameću im nova društvena iskustva i zajedničku privredu. To se sve češće događa kako u komunikacijama među pojedincima ili grupama, tako i na nivou institucija (tržišna razmena, organizacija rada, školstvo, političke organizacije i njihova aktivnost i drugo). Pojedinci i grupe iz prvobitnog stanja potpune pasivnosti, preko faze marginalnih javljanja, stižu do stepena aktivnog učestvovanja u zajedničkom društvenom životu.

U periodima pasivnosti i marginalnosti, tehnološke i organizacijske promene odražavaju se mnogo brže u kulturi što može da izazove stvaranje jedne „izoštrenije” svesti o razlikama i otuđenosti, a kasnije i konflikte između različitih grupa. (Ovo je tipičan slučaj prve generacije emigranata).

Postepeno, kada konfliktne situacije zaprete da prerastu u sukob, kao rešenja se nameću samo dve mogućnosti, na prvi pogled kontradiktorne: ili integracija ili mobilizacija, ili napuštanje kulturnih specifičnosti u korist unificirane kulture (sinkretičke ili kulture vladajućeg sloja), ili spasavanje, valorizovanje i odbrana tih kulturnih specifičnosti. To je u vezi sa posebnim aspektima procesa modernizacije: porastom obrazovanja i slobodnog vremena, i širenjem masovnih komunikacija.

U prošlosti su školovanje i slobodno vreme bili privilegija viših „slojeva” čiji interesi su se, naravno, poklapali s interesima vladajuće klase. Proces modernizacije je doveo do vertikalne pokretljivosti i znatnih slojeva etnički i jezički podređenih grupa, ali se taj proces često odvijao takvom brzinom da nije dopuštao njihovo potpuno uklapanje u novi vladajući sistem; na taj način ostajale su netaknute njihove veze sa „kulturom manjine”. Oni sada poseduju izvesne potencijalne (intelektualne sposobnosti i mogućnost raspolaganja svojim vremenom) koje mogu da upotrebe u korist te kulture. Ipak, po svoj prilici, dolazi do potpune integracije radničke klase budući da je slabije uključena u društveni život, a izložena je direktnom pritisku vladajućeg sistema.

Smatra se da mas-mediji najviše utiču na propadanje jezičkih i etničkih manjina. Treba istaći da su dnevna štampa, časopisi, bioskop, ploče,

radio i TV osnovna sredstva preko kojih vladajući sloj nameće podjednako svoj jezik, svoje vrednosti i svoje ideje, i briše lokalne razlike. To podrazumeva i sama definicija modernizacije u kojoj je naglašena važna uloga kontrole nad širokom skalom informacija. Zapaža se da audiovizuelna sredstva mogu da deluju i u suprotnom smeru. Ona prevladavaju zajedničku poteškoću lokalnih jezika i dijalekata — potrebu za jedinstvenim pravilima čitanja i pisanja. Lokalni jezici su morali da se povuku pred pisanim i književnim jezikom sve dok je štampa bila osnovno sredstvo komunikacije. Sada su čak i radio i TV pristupačni i na lokalnom nivou, postaju sredstva koja će pomoći da se etničko-jezičke razlike ponovo uspostave i vrednuju.

Često zanemaran aspekt procesa modernizacije odnosi se na takozvanu „welfare state”. Moderna država se sve više meša u svakodnevni život građana: u posao, sigurnost, školovanje, kulturu i drugo. Uprkos tendencijama međunarodne integracije država je u društvenom životu ljudi važnija nego ikad. Jezik, običaji, propisi vladajućeg sloja postaju sve važniji elementi za pripadnike manjina. U manje funkcionalno integrisanim društvima kontakti između podanika i vlasti bili su retki i formalni, i jezik nije predstavljao problem. U modernim društvima, u „welfare state”, građanin svakog dana ima posla sa činovnicima, vlastima, uređima, i problem jezika se stalno nameće.

U zemljama kao što su Indija i Japan proces političke modernizacije uništio je kruti kastijski sistem raslojavanja i uveo sistem formalne jednakosti. Kulturno nasleđe je ipak zadržalo neke oblike diskriminacije koje je tradicija „posvetila”; oni izvan kaste, nedodirljivi, sve više se ističu kao manjinska grupa i zahvaljujući porastu svesti svesno o njihovom položaju i oni pokušavaju da unište te oblike diskriminacije.

Mobilizaciju bilo koje društvene zajednice olakšao je razvoj sredstava komunikacije koja su tipičan fenomen modernog društva. Oni koji se bave društveno-političkim naukama oduvek su isticali važnost komunikacija, pre svega ulogu štampe i kulturnog ispoljavanja. Ovo je naročito značajno za manjine čije su etničke i kulturne razlike u bliskoj vezi sa jezičkim izražavanjem. Danas razvoj elektronskih sredstava društvene komunikacije (radio i TV), pruža jezičkim i nacionalnim manjinama jednu ambivalentnu mogućnost, bez sumnje veoma značajnu. Ako vladajući sloj ima monopol nad sredstvima komunikacije, to može da dovede do nestanka potkulture. Međutim, ako manjina uspe da ih iskoristi, njene šanse da „preživi” postaju mnogo veće.

Stručnjaci nas uče da su u procesu komunikacije značajna četiri faktora ili elementa: saopštavalac, poruka, sredstvo komunikacije i primalac. Oko svakog od ova četiri elementa pojednostavljenog modela procesa komunikacije stvara se široki spektar problema i istraživanje u ovom polju kreće se uglavnom u četiri osnovna pravca. Veoma važan element komunikativnog procesa koji tek kasnije dolazi do izražaja, jeste delovanje, to jest uticaj, koji može imati poruka. Ovaj pojednostavljen model, naravno, sa određenim specifičnostima, može se primeniti da se prikaže masovno komuniciranje; saopštavalac poruke je obično neka organizacija ili institucija, poruke su jasne i često se odnose na neki atkuelni događaj, sredstva komunikacije imaju izvesnu tehničku podlogu, a primalac poruke je publika ili „audience”, ili povećana grupa pojedinaca, na neki način uređena, i u izvesnom smislu anonimna (klapper).

Struktura na koju se oslanjaju sredstva informacije i komunikacije, takođe, je važan element pri analizi komunikativnog procesa uopšte, a naročito kada je predmet analize „medij” kojim raspolaže manjina.

Treba podvući i drugi aspekt koji se odnosi na uloge masovnih komunikacija u društvenom sistemu. Jedna od najvažnijih uloga jeste, normalno, širenje informacija, zatim funkcija integracije i konsolidacije društva, prenošenje i održavanje / menjanje kulturnih modela (vrednosti, normi, stavova, modela ponašanja), i društvena kontrola.

Osim ovih elemenata ili aspekata, bitnih za proces komunikacije, u jednoj višetličkoj sredini treba istaći etničku dimenziju ili varijablu koja na različite načine ulazi u ovaj proces; misli se na postojanje raznih „sredina” koje se međusobno razlikuju i sa etničko-jezičkog stanovišta.

Ova analiza se nužno ograničava na funkcije koje mas-mediji razvijaju u zajednicama etničkih ili nacionalnih manjina i na značenju koje mogu imati u međuetničkim odnosima između vladajućih grupa i manjina.

U nekim slučajevima sredstva komunikacije razvijaju izuzetno značajnu ulogu u budućnosti o pripadnosti jednoj etničkoj grupi. Uz pomoć mas-medija neka kultura se može revalorizovati delovanjem na pojedine slojeve, ili, u slučaju rasutih etničkih grupa, na zone, da postanu „svesni” kulturne različitosti, a tek onda se prelazi na aktiviranje političke svesti i isticanje sopstvenih društvenih zahteva. Ogroman značaj u ovome imaju široka rasprostranjenost novina, stvaranje pozorišnih družina ili postavljanje novog radio/tv predajnika.

Druga funkcija odnosi se na održavanje/očuvanje kulturnih modela u okviru jedne grupe. Sredstva komunikacije su, u ovom slučaju, skoro postala deo grupe. Opasnost može da predstavlja puko „održavanje” koje polako vodi ka „uspavanosti” ili „folklorizaciji” kulturnih modela. Dakle, „održavanje” treba da ima dvostruko značenje, u izvesnom smislu kontradiktorno: s jedne strane, zadržati kulturne modele koje je stvorila tradicija i koji se razlikuju od onih drugih etničkih grupa, a s druge strane, te promene i kulturne zahteve treba preformulisati savremenijim jezikom.

Sredstva komunikacije treba, dakle, da izbegnu opasnost „folklornog tradicionalizma”, kao i opasnost masifikacije i kulturne učaurenosti. Obe ove pojave vode iščezavanju grupe kao osobene kulturne zajednice.

Veoma je važna i uloga koju mas-mediji imaju u društvenopolitičkom životu etničke grupe. Sredstva komunikacije mogu i treba, sa jedne strane, da reflektuju javno mnjenje sa svim problemima, potrebama, zahtevima i aspiracijama određene etničke zajednice, a sa druge strane ona mogu da bude nove nade, predlažu nova rešenja, pokreću nove procese. Opasnost, koje se treba čuvati, jeste manipulisanje informacijama radi postizanja ciljeva suprotnih ciljevima same grupe ili šireg društva.

Integrativna funkcija sredstava komunikacija u okviru neke etničke grupe može se uočiti i u činjenici da su — a to važi naročito za rase i izolovane grupe — ta sredstva neophodna veza u održavanju kontakta između raznih delova, za postojanje svesti o pripadnosti jednoj široj zajednici, za kruženje informacija među različitim delovima sistema. Samo na ovaj način može se predvideti pravi odgovor etničke grupe na izazov okoline i na brzi ritam promena, koji odlikuje savremeni život. Veća izolovanost etničke grupe ili jednog njenog dela, praćena malobrojnošću može da stvori uslove pod kojima se, i bez pomoći sredstava komunikacija, održavaju osobena etničko kulturna obeležja što može da označava i nepostojanje veza sa procesima i tokovima društvenog života izvan grupe. Međutim, kada grupa kontaktira sa drugim grupama ili dolazi do mešanja grupa, komunikacija kroz mas-medije pomaže, čak i zamenjuje interpersonalne veze neophodne održanju određene grupe kohezije.

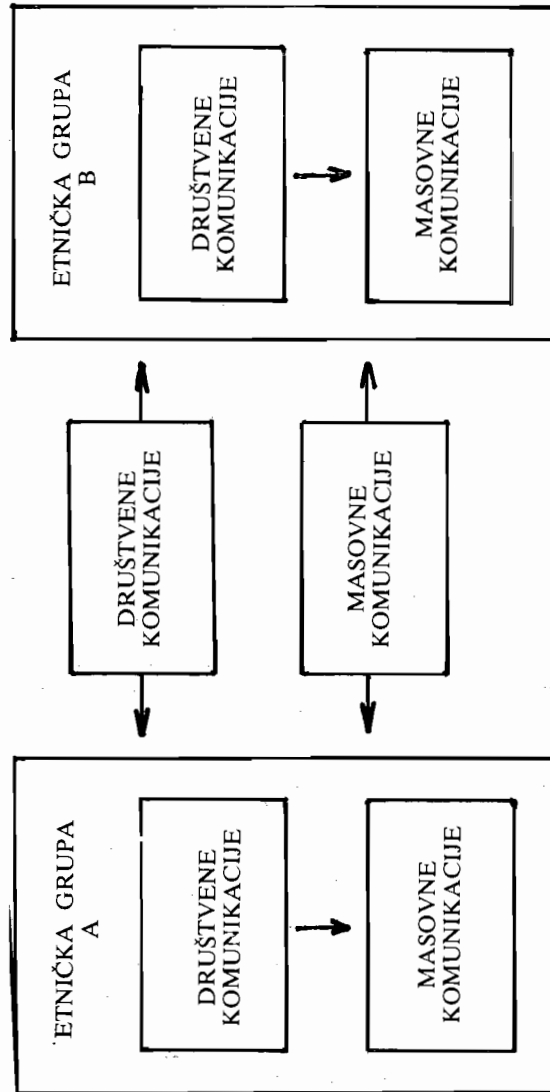
Kada je reč o novcu potrebnom za dotiranje sredstava komunikacije, teorijski, finansijska sredstva može da obezbedi ili sama etnička grupa ili šira zajednica, a pre svega etnički najbrojnija grupa (najčešće vladajuća). U pr-

vom slučaju grupa oskudeva u sredstvima komunikacije, naročito kada se radi o etnički malobrojnim grupama slabe društveno-ekonomske moći. U drugom slučaju, može da se javi opasnost da subvencija podrazumeva i kontrolu što bi imalo za posledicu kulturno osiromašenje ili manipulisanje koje šteti etničkoj grupi. U svakom slučaju, sredstva komunikacije kojima raspolaže jedna etnička grupa treba da budu efikasna i istovremeno agilna i jeftina i potpuno autonomna. Kompleksnost fenomena komunikacija i teško prepoznavanje fenomena koji načinju raspravu o problemima etničkih grupa — iz analitičkih razloga razdvojenih na sam život grupe i na odnose s drugim grupama — vodi ka značajnim ograničenjima u analizi i empirijskom istraživanju. Ko god je spreman za terensko istraživanje taj mora da vodi računa o velikom broju varijabli (o komunikativnim procesima među pojedincima, među različitim segmentima jednog društva, o specijalizovanoj komunikaciji jedne posebne društvene kategorije, o komunikaciji u formalnim organizacijama). U slučaju kada dve ili više etničkih grupa žive zajedno na jednoj teritoriji treba, pre svega, pokušati s određivanjem tipologije odnosa koji postoje između samih grupa; ustanoviti postojanje konfliktnih odnosa ili odnosa saradnje između grupa, prisustvo ili odsustvo izvesnog stepena i vrsti moći, načina na koji se artikuliše etnička stratifikacija, veće prisustvo jednog tipa strukture nego drugog, veću ili manju integraciju grupe i u nekim slučajevima različitu brojnost i „snagu” grupa. Sve su ovo varijable koje se upliću i modifikuju proces komunikacije između grupa.**)

Da zaključimo: sudbina manjina u modernom društvu je otvorena, neodređena. Teze o progresivnoj „masifikaciji” čovečanstva ili o „racionalizaciji” sistema koji bi eliminisao sve što se razlikuje od njegove „jednodimenzionalnosti” (Markuze), su hipotetične u istoj meri kao i teze „neo-anarhista” (Manikas) o jednom budućem svetu koji bi bio sastavljen od bezbroj lokalnih zajednica, samodovoljnih i veoma različitih među sobom; ili one „sistemske” o svetu kao složenoj mreži međuzavisnosti, koje neće ukloniti razlike između grupa već će ih osloboditi okova rođenja i vezanosti za određeno mesto, što je odlika nacionalno-teritorijalne države (Barton).

Razvojni procesi sistema mogu da iskorene jedne, a istovremeno favorizuju druge manjine. Mogu da unište one tradicionalne, a da stvore manjine novog tipa. Dinamika vrednosti može da podstakne bilo uništavanje manjina, asimilacijom, bilo zaštitu manjinskih grupa, ali isto

** U Italiji su poznata istraživanja R. Guberta u oblasti Trento i ISIG-a (Institut za međunarodnu sociologiju u Gorici), u severoistočnoj oblasti zemlje.

tako i da poveća njihovu marginalnost, diskriminaciju i represiju. Situacija je složena jer je fenomen manjine veoma diferenciran, a složena je i stvarnost koju nazivamo „modernim društvom“. Međutim, u rešavanju sudbine manjina najvažniju ulogu imaće komunikacije.

Ovo ponovno ukazivanje na složenost problema služi kako da se opravda i uvede naučna analiza tog problema, tako i da se obeshrabre pojednostavljeni pristupi koji često završavaju u ideologiji i invenciji. Treba se, veberovski, odupreti težnji da se uzroci društvenih proble-

ma svode samo na jedan, uključujući tu i problem manjine, i da se tako sve rešava po istom receptu. Društvene, etničke, religiozne i druge ugnjetene manjine postoje u svim društvenim sistemima, prošlim i sadašnjim, na Istoku i Zapadu, Severu i Jugu. Poboljšanje njihovog položaja zahteva, pre svega, poimanje opštih društvenih procesa koji ih stvaraju, oblikuju, održavaju, pritiskaju i uništavaju. Tome cilju ne služi samo poetska intuicija ili politička odgovornost, već je neophodno i naučno istraživanje.

(Prevela s italijanskog
VESNA ŠKARE)

Literatura

- D. Bell, *Ethnicity and Social Change*, Ethnicity, Harvard, University Press, Cambridge, 1975
- A. Boileau — R. Strassoldo — E. Sussi, *Temi di sociologia delle relazioni etniche*, I.S.I.G., GO, 1975
- A. Boileau — E. Sussi, *Dominanza e minoranze*, Grillo, UD, 1981
- M. Cherini, *Etnicità e classi: elementi di riflessione sulle dinamiche confinarie*, Giuffrè, MI, 1982
- M. Cherini, *La minoranza etnica italiana in Jugoslavia*, Giuffrè, MI, 1983
- G. Delli Zotti, *Relazioni transnazionali e cooperazione transfrontaliera*, GO, 1983
- R. Gubert, *La situazione confinaria*, Lint, TS, 1972
- R. Gubert, *L'identificazione etnica*, Del Bianco, UD, 1976
- M. Hechter, *Il colonialismo interno*, R., & S., TO, 1979
- J. Klapper, *Gli effetti delle comunicazioni di massa*, Etas-Kompass, MI, 1964
- D. Sedmak — E. Sussi, *L'assimilazione silenziosa*, ed. Stampa Triestina, TS, 1984
- S. Salvi, *Le nazioni proibite*, Vallecchi, FI, 1973
- R. Strassoldo, *Temi di sociologia delle relazioni internazionali*, I.S.I.G., GO, 1979